

Hondsrug en Veenlanden

Editie 9, Jaargang 4, Nummer 1

Het natuurmoment van Desiree Bergsma

Over het Drouwenerzand

Diersporen...

Jaarvergadering

AUTEUR: JAAP DE BRUIJN

Op donderdag 13 februari 2020 kwamen ongeveer 25 leden bijeen in het Hunebedcentrum voor de jaarvergadering van onze IVN-afdeling. Dat is meer dan een kwart van de 92 leden. Een hele goede opkomst waaruit blijkt hoezeer de vereniging leeft.

Over het verslag van de vorige jaarvergadering en de werkzaamheden van de penningmeester was weinig discussie. Het verslag werd goedgekeurd en de penningmeester kreeg decharge van de zaal na de lovende woorden van de kascommissie. Jan Veldman werd herbenoemd in het bestuur en zal weer drie jaar de financiën doen. Elsa Schepers trad na een jaartje meedraaien nu officieel toe tot het bestuur. Het bestuur bestaat nu uit vier leden en dat is er eigenlijk één te weinig. Daarom worden belangstellenden gevraagd zich te melden. Het is mogelijk een paar keer aanwezig te zijn bij een bestuursvergadering om de sfeer eens te proeven en te kijken of het u leuk lijkt.

Vanuit het bestuur werd de vraag opgeworpen of het tijdschrift moet blijven bestaan. Men was het erover eens dat we ermee moeten doorgaan. Van verschillende kanten kwam de suggestie om het blad na lezing aan familie of bekenden door te geven of ter beschikking te stellen aan wachtkamers van huisartsen e.d.

Jaarvergadering 2020, ©Jos Vink

Hierna kwamen de activiteiten van het afgelopen jaar en de plannen voor dit jaar aan bod. Het was opvallend dat telkens het begrip biodiversiteit op de voorgrond stond. Uiteraard bij het 3B's project, maar ook bij de overhoekjes in Drouwen, de Idylle en de Mandelanden. Er zijn plannen om deze laatste werkgroep uit te breiden tot een werkgroep flora en zich niet meer alleen te beperken tot de

Mandelanden. Onze afdeling gaat dit jaar ook meedoen aan de slotjesdagen. Het is nog niet duidelijk waar precies. Er werd eerst gedacht aan de vijver middenin Borger, maar na de afgelopen werkzaamheden moet de natuur zich eerst weer herstellen. Een aantal andere poelen vallen af vanwege het Coronavirus. Ideeën voor een geschikte locatie zijn welkom. Voor de dagexcursie lagen twee opties op tafel. De Wieden in Overijssel en de Marker Wadden, de nieuwe opgespoten eilandjes in het Markermeer. Een overweldigende meerderheid koos voor de Marker Wadden.

Huiszwaluw, ©Lenie Doornkamp

Na de pauze vertelde Frans Geene uit Valthe over de huiszwaluw. Frans telt al jaren voor SOVON in zijn vroegere woonplaats Odoorn en in Foxhol in Groningen. Een goede biotoop is belangrijk voor het aantal huiszwaluwen dat bij ons nestelt. Hij houdt van oude gebouwen. Daarom daalde het aantal huiszwaluwen in Foxhol toen daar een paar oude fabrieken werden gesloopt. Tegenwoordig helpen we de zwaluwen door het plaatsen van zwaluwentillen, palen met een rond dak waaronder de nesten worden gebouwd. Verder moeten zij binnen 500 meter van het nest bouwmaterialen kunnen vinden. Bijvoorbeeld stevige modder uit een poeltje met leem of klei. Net als voor vele andere vogels is het van belang voldoende insecten te kunnen vinden. We weten nog weinig over het trekgedrag van huiszwaluwen. Zij zijn zo klein dat we ze niet met een zendertje kunnen uitrusten en ondanks het vele ringen worden er maar weinig geringde vogels in het overwinteringsgebied teruggevonden.

Beleef de natuur

ivn natuur
educatie
Borger-Odoorn

Hondsrug en Veenlanden

IVN Borger-Odoorn - 1-2020

door Lidy Kuiper (voorzitter)

IVN betekent voluit *Instituut voor Natuureducatie*. Dat klinkt best saai.

Gelukkig is de missie van IVN allesbehalve saai.

“IVN verbindt mens en natuur. We laten jong en oud beleven hoe leuk, leerzaam, gezond én belangrijk natuur is.”

Is onze ‘educatie’ niet meer ‘inspiratie’? Dat klinkt in ieder geval een stuk leuker. Neem nu onze actie voor meer bloemenweides. We hebben hiermee al velen geïnspireerd tot het aanleggen van een bloemenweide en het verzadigingspunt is nog lang niet bereikt. Als deze zomer al die weides bloeien, inspireren we weer anderen. We gaan dit jaar dus gewoon verder met een nieuwe bestelronde. Nieuw is dat we ons ook gaan richten op bedrijven en instellingen. Daar liggen nog heel veel vierkante meters die schreeuwen om een kleurrijk akkerbloemenmengsel. Zegt het voort!

En laat u nu inspireren door weer een nieuwe uitgave van ons prachtige tijdschrift. En heeft u alles gelezen? Gooi het tijdschrift niet bij het oud papier, maar geef het door!

Foto gemaakt door Gijs Kleve.

Inhoud

- 2 Jaarvergadering
- 3 Voorwoord en colofon
- 4 Verslag cursus aardkundige waarden
- 5 Leewal
- 6/7 Drouwenerzand
- 8 Natuurmoment van Desiree Bergsma
- 9 Diersporen
- 10 Bosgeelster
- 11 Activiteiten en impressie lezing

Colofon

Voorzitter:

Lidy Kuiper

Secretaris:

Jos Vink

Penningmeester:

Jan Veldman

Lid:

Elsa Schepers

Redactie:

Jos Vink, Jan Veldman en Jaap de Bruijn

Redactieadres:

kopijivnborgerodoorn@gmail.com

Layout:

Lenie Doornkamp

Fotografie in dit nummer:

Jos Vink, Lenie Doornkamp, Desiree Bergsma, Gijs Kleve, Koos Roggeveld

Foto's voor- en achterpagina:

Jos Vink

Drukker:

Editoo B.V. te Arnhem

Verlag cursus aardkundige waarden

AUTEUR: ARIE DE RUITER (CURSIST)

Wat zijn Aardkundige waarden?

Deze vraag hebben we beantwoord gekregen tijdens een cursus van vier avonden en een praktijkdag in oktober en november 2019. De cursus werd aangeboden door de Provincie Drenthe om het Aardkundig Monument meer bekendheid te geven.

De cursus werd gegeven door mevrouw Anja Verbers van Landschapsbeheer Drenthe.

Zij doet regelmatig onderzoek samen met collega's, studenten en vrijwilligers op diverse plaatsen in Drenthe naar situaties in veld.

Aan deze cursus, die in het kenniscentrum van het Hunebedcentrum werd gegeven, deden 35 personen mee, waarvan een derde deel dames. De cursisten waren van zeer uiteenlopende professie en belangstelling.

Aardkundige monumenten

De cursus ging in op geologische processen gedurende de diverse tijdperioden.

Voor de laatste ijstijden, die voor Drenthe belangrijk zijn geweest, kwamen uitgebreid aan bod.

Om een Aardkundig Monument zo te mogen noemen of te kunnen realiseren moet er voldaan worden aan een aantal voorwaarden op het gebied van cultuurhistorie, beleving, ecologie en aardkunde.

Door uitgebreide bestudering en overleg met vele partijen zijn verschillende plaatsen inmiddels benoemd tot Aardkundig Monument.

Deze status geeft enige bescherming bij bouw- en grondwerken.

Bij de betreffende plaatsen zijn informatieborden geplaatst voor het publiek.

Aardkundig monument, ©Jos Vink

De volgende plaatsen zijn inmiddels onthuld of aangewezen:

- 1 in 2009 Drouwenerzand
- 2 in 2012 Steilrand Donderen
- 3 in 2013 Havelterberg
- 4 in 2014 Het Stobbenven ten noorden van Roderwolde
- 5 in 2014 De Kleibosch bij Roderwolde
- 6 in 2015 Het Mekelermeer in boswachterij Gees
- 7 in 2016 Het Bargerveen in Zuid-Oost Drenthe
- 8 in 2017 Dekzandrug Orvelte
- 9 in 2018 Herenplaten Nuilerveld bij Pesse
- 10 in 2019 Uitblazingskom Duunsche Landen

Veel informatie kan worden gevonden op de website van de provincie. De zoektermen "aardkundigewaarden" en "provinciedrenthe" zijn voldoende om je er in te verdiepen.

Als afsluiting werd een praktijkdag georganiseerd in de vorm van een busrit langs zes plaatsen die al de status "Aardkundig monument" hebben of waar er aan gewerkt wordt. We troffen het geweldig met het weer en hadden enthousiaste uitleg door mevrouw Anja Verbers. Aan de inwendige mens was ook gedacht d.m.v. koffie en een lunchpakket. Alle hulde voor de organisatie.

Deze cursus heeft gemaakt dat ik nooit meer achteloos door het Drentse landschap zal fietsen.

Aardkundig monument Bargerveen, ©Lenie Doornkamp

QR code

website provincie Drenthe
aardkundige waarden

De Leewal in Exloo...

AUTEUR: JAN VELDMAN

...aardkundig monument of toch niet?

De Leewal is een eigenaardige langgerekte rug gelegen in het heideterrein Molenveld bij Exloo direct naast het naar deze rug vernoemde zwembad. Lange tijd werd vermoed dat het hier wel eens om een zogenaamde esker zou kunnen gaan. Het zou dan de tweede, tevens meer gave, esker in Nederland zijn. De enige andere bekende esker ligt noordoostelijk van Almelo en is deels vergraven en bebouwd en alleen in de ondergrond nog als esker herkenbaar. Nader bodemonderzoek in het kader van een eventuele toewijzing als Aardkundig Monument (na Drouwenersand het tweede AM in de gemeente Borger-Odoorn) laat zien dat de Leewal vrijwel zeker geen esker kan zijn.

Wat is een esker?

Eskers in Noord-Europa zijn ontstaan in de ijstijd (met name de voorlaatste ijstijd het Saliën 370.000 tot 130.000 jaar geleden) op het moment dat de ijsgroei stagneerde. Onder druk van de honderden meters dikke ijslaag ontstaat er veel smeltwater onder in de gletsjer en vormen zich tunnels in het ijs. In deze smeltwaterstromen worden sedimenten afgezet die bestaan uit een mengsel van zand, grind en keien. Zo ontstaan ruggen onder het ijs die in de lengterichting van het ijs lopen. De ruggen slingeren enigszins in het landschap en kunnen in Scandinavië kilometerslang zijn en tientallen meters hoog.

QR code

Hotspot Geopark

Hunzebos en Leewal

Beleef de natuur

Geen esker maar reeks paraboolduinen?

Bij grondboringen op diverse plaatsen in de Leewal is tot nog toe met name zand gevonden. Er zijn nog geen keien en grind gevonden, wat wel te verwachten zou zijn als het om een esker zou gaan. Dit maakt het aannemelijk dat de Leewal geen esker is, maar bestaat uit met name dekzand. Voorlopige conclusie is dat de Leewal een aaneenschakeling van meerdere paraboolduinen is. Paraboolduinen hebben een hoefijzervormig reliëf waarbij de punten in de overheersende windrichting, veelal zuidwestelijk, liggen. Een paraboolduin ontstaat doordat de wind zandkorrels opneemt en weer afzet zodra deze weerstand ontmoeten van bijvoorbeeld vegetatie. In eerste instantie ontstaat een rond duin waarop zand verder opeenhoopt. Al na enkele dagen is het begin van de hoefijzervorm zichtbaar. Zand wordt door de westelijke wind aan de voorkant weer opgenomen, over het reeds aanwezige duintje getild en aan de oostzijde weer afgezet. Aan de voorzijde ontstaat een komvormige laagte met aan weerszijden de 'tongen'.

Keileem

Aan de voorzijde kan het zand dusdanig verstoven zijn dat de ondergrond van keileem te voorschijn komt waarin regenwater achterblijft en natte delen ontstaan. Ook dit is bij de Leewal goed zichtbaar. Rechts van het wandelpad (vanaf de parkeerplaats gezien) vinden we de hogere en drogere delen, terwijl links van het pad veel lage en natere delen te vinden zijn. Als gevolg van deze variatie in de bodem is er ook een grote variatie in flora en fauna. Dit is in eerdere nummers van dit tijdschrift door Koos Roggeveld uitgebreid behandeld.

ivn natuur
educatie
Borger-Odoorn

Drouwenerzand... een geducht natuurver- schijnsel

AUTEUR: JOS VINK

Deel 2: Over natuur en Natura 2000

In het vorige nummer van Hondsrug en Veenlanden be-
steedde ik vooral aandacht aan de strijd tegen het zand. Ik
eindigde met de verkoop van het gebied aan Het Drentse
Landschap (HDL) in 1974. Het HDL ging aan het werk om
de natuur in het gebied te beschermen. Begonnen werd
met het omrasteren van 157 ha van het terrein, waarna
een kudde Drentse heideschape werd ingezet om het ge-
bied te begrazen. Deze langdurige begrazing door gemid-
deld één schaap per ha zorgt ervoor dat de heide stand
houdt. In de winter bestaat de kudde uit ongeveer 80
schape.

Drouwenerzand en Natura 2000

In de jaren negentig van de vorige eeuw heeft Europa een
netwerk van natuurgebieden van topklasse opgesteld. Dat
is Natura 2000. Het Drouwenerzand is in 2004 als Natura
2000 gebied aangewezen op grond van zeldzame habitat-
ten, die in het gebied te vinden zijn. Dit zijn leefomgevin-
gen voor planten en dieren, die het waard zijn om op Eu-
ropees niveau te worden beschermd.
Welke habitatten zijn dat?

- stuifzandgebieden met struikhei
 - binnenlandse kraaiheibegroeiingen
 - jeneverbesstruwelen
 - heischrale graslanden
- en natuurlijk de al genoemde
- zandverstuivingen

Heide - Jeneverbes, ©Jos Vink

Stikstof ook voor Drouwenerzand belangrijkste knelpunt

De habitattypen in het Drouwenerzand zijn kenmerkend
voor voedselarme omstandigheden. Deze habitattypen
worden ernstig bedreigd. Er valt nog steeds heel veel mest
uit de lucht. Met name stikstof is een probleem. In het
Drouwenerzand wordt de norm overal overschreden. Er
valt dus veel meer stikstof uit de lucht dan het gebied aan
kan. Dat geldt overigens voor alle natuurgebieden in ons
land. Van de overmaat aan stikstof in natuurgebieden
profiteren vooral grassen en sommige mossen. Niet alleen
in de heidevelden maar ook op de stuifzanden. Ook voor
jeneverbes bleek de zure regen en de overvloedige
mest in de regen funest.

Maatregelen zorgen er nu en in de toekomst voor dat het
te veel aan stikstof wordt tegengegaan. Begrazen met
schape maar ook maaien en plaggen zijn van die maat-
regelen. Ook wordt er met name op de stuifzanden opslag
zoals jonge grove dennen verwijderd. Maar het belang-
rijkste is het terugdringen van de stikstofdepositie. An-
ders blijft het dweilen met de kraan open.

Begrazing, ©Jos Vink

Stuifzandgebieden met struikhei

Dit is de belangrijkste habitat van het Drouwenerzand. De
oppervlakte beslaat ruwweg 83 ha. Daar kom je planten
zoals struikhei, stekelbrem en kruipbrem tegen. Verder
ook diverse grassoorten waaronder de bochtige smele.
Deze grassoort profiteert van de stikstofdepositie. Mede
door de jarenlange begrazing en andere beheersmaatre-
gelen zie je op het Drouwenerzand nog structuurrijke
oude heidevegetaties met mooie korstmossen en slaap-,
topkapsel- en levermossen. Wat de korstmossen betreft
vooral open rendiermos en rode heidelucifer. Naast mos-
sen en heide komen in dit habitat ook vlinders voor, die
op het groentje na allemaal op de rode lijst staan. Tot voor
kort kwamen o.a. de heivlinder, de bruine vuurvlinder en
de kommavlinder nog op het Drouwenerzand voor. Nu
(2019) blijken deze soorten ook te zijn verdwenen. Naast
de kurkdrome zomers is ook hier stikstof de belangrijkste
oorzaak

Binnenlandse kraaiheibegroeiingen

Er zijn drie perceeltjes in het Drouwenerzand van in totaal
5 ha die tot deze habitat worden gerekend. Kenmerkend is
de aanwezigheid van kraaihei. Een heidesoort die je alleen
in het noordelijk deel van Nederland vindt. Zuidelijker dan
de lijn Hengelo - Noord-Veluwe vind je deze plant niet.
Een specifieke mossoort voor dit habitat is gewoon trap-
mos.

Kraaihei is tweehuizig. Er zijn dus mannelijke en vrouwelijke planten. Uiteraard vind je alleen op de vrouwelijke planten de bekende zwarte bessen. De bloei vindt vroeg in het jaar plaats. De bladeren zijn aangepast aan droge omstandigheden. De kraaizwarte vruchten zijn eetbaar. Ze worden door vogels gegeten. Kraaihei wordt niet snel overgroeid door grassen en kan ook de concurrentie met andere heidesoorten aan.

Jeneverbesstruwelen

In Nederland vind je jeneverbesstruwelen alleen op zure bodems. In het Drouwenerzand nog 6,5 ha. Ook jeneverbessen groeien weer samen met grassen o.a. het zandstruisgras, bochtige smele en fijn schapengras en natuurlijk ook weer mossen en korstmossen. Een vogel die je in jeneverbesstruwelen vaak aantreft is de goudvink. In het tweede nummer van ons tijdschrift besteedde Jan Veldman al aandacht aan de jeneverbes.

Heischrale graslanden

Slechts 1 ha van het Drouwenerzand wordt tot deze biotoop gerekend. Hier verwacht je zeldzaamheden als valkruid en rozenkransje. Op het Drouwenerzand zie je die niet. Al sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw niet. Rozenkransje kan absoluut niet tegen luchtvervuiling en is bijna overal verdwenen. Ook valkruid is verdwenen. Wel zie je hier en daar nog kleine tijm die door verzuring en vermesting ook veel terrein heeft moeten prijs geven. Heischrale graslanden (de naam zegt het al) zijn zeer gevoelig voor bemesting. Maximaal 12 kg stikstof per jaar/per ha is de norm. Nu valt het dubbele uit de lucht.

Zandverstuivingen (ook wel Atlantische woestijnen)

26 ha van het Drouwenerzand bestaat uit dit habitatype. Dit habitatype is zeldzaam in Europa. Nederland bevat enkele van de grootste gebieden. Het vormt een spartaanse omgeving voor planten: droog, voedselarm, veel dynamiek en temperatuurverschillen. Buntgras en heidespurrie zijn twee pioniersoorten op stuifzanden. Een groot deel van dit habitatype bestaat overigens niet meer uit kaal stuifzand maar is bedekt met pionierplanten en mossen. Door het kappen van bos probeert Het Drentse Landschap de wind weer vrij spel te geven.

Een typische vogel voor dit soort biotopen was vroeger de duinpieper. Nu zie je nog boomleeuwerik en roodborsttapuit.

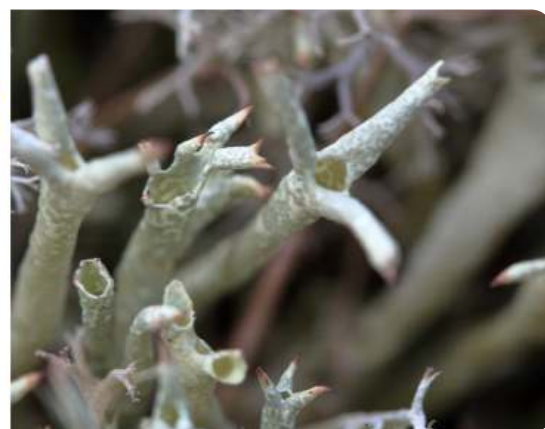
Roodborsttapuit op het Drouwenerzand, ©Lenie Doornkamp

Stuifzandgemeenschappen en korstmossen

Het Drouwenerzand staat bekend om zijn rijkdom aan korstmossen. Ijslandsmos is heel zeldzaam in Nederland. Op het Drouwenerzand komt het nog voor. Verder zie je roodbekermos, heidelucifer, open rendiermos en stuifzand stapelbekertje. Maar ook korstmossen met prachtige namen vind je nog op het Drouwenerzand. Ik noem er een paar: plomp bekermos, ezelspootje, hamerblaadje, stuifzandkorrelloof en wrattig bekermos

Typische vogels in het gebied.

Dit zijn de roodborsttapuit, grauwe klauwier, nachtzwaluw, klapekster, boomleeuwerik, draaihals, groene specht en tapuit. De draaihals is nu een dwaalgast. De typische vogel voor stuifzandgebieden de duinpieper is verdwenen. De tapuit is vrijwel verdwenen. Er zijn minder konijnenholen om in te broeden.

vlnr: Open rendiermos, (verdwenen) Valkruid), detail Open rendiermos.

Foto's: ©Jos Vink

Natuurmoment

VAN DESIREE BERGSMA

Tien jaar geleden wist ik nog weinig van vogels. Daarom kwam de vogelcursus voor beginners in Assen als geroepen. We leerden daar de meest voorkomende vogels te herkennen, waaronder de tjiftjaf. Ik had er nog nooit van gehoord, maar nu wist ik dat het een klein groenbruin vogeltje met een lichte buik was, iets groter dan een winterkoninkje. Ons werd op het hart gedrukt dat je hem niet moet verwarren met de fitis. Die heeft lichte pootjes en de tjiftjaf donkere. Bovendien zingt de fitis een melodie en roept de tjiftjaf alleen zijn naam. Het gekke is dat als je het geluid eenmaal kent je overal tjiftjaffen hoort.

ivn natuur
educatie

Tjiftjaf in eigen tuin ©Desiree Bergsma

Een paar maanden later in juni van dat jaar vlogen twee vogeltjes af en aan naar de klimop bij onze achterdeur. Zij hadden dikke groene rupsen in hun bekjes. Er moest wel een nestje zitten. Mijn man en ik gingen voorzichtig kijken maar konden het niet zo snel vinden. We lieten het maar zo. We waren bang dat we de vogels anders zouden verstoren. We hadden in het begin niet meteen in de gaten welke vogels het waren. Ze waren zo vliegensvlug. Langzaam drong het tot me door dat het weleens tjiftjaffen konden zijn. Toen een van de vogeltjes korte tijd op een stenen beeld in de tuin zat kon ik een foto nemen. En ja hoor. Iets groter dan een winterkoninkje, groenbruine rug, lichte buik en donkere pootjes. Geen twijfel mogelijk. Het was een tjiftjaf! Vele foto's volgden van beide ouders die het heel erg druk hadden met het voeren van hun jongen. Het moment van uitvliegen hebben we jammer genoeg gemist. De jaren daarna hebben ze niet meer op die plaats genesteld maar die ene keer dat nestje en daarna het feest der herkenning, dat voelde wel als een echt geluks- en natuurmoment.

Aantal kenmerken van een tjiftjaf:

- meestal met onduidelijke wenkbrauwstreep
- pootkleur variabel, maar meestal donkerbruin of grijszwart
- lijkt op Fitis, maar is iets kleiner, compacter en doffer gekleurd
- vrij donkere snavel
- bovenzijde bruingroen met grijze tint
- onderzijde vuilwit met variabele gele en beige tint op keel en borst

Tjiftjaf, ©Lenie Doornkamp

Diersporen

AUTEUR: KOOS ROGGEVELD

Als je buiten in de natuur rondwandelt zie je over het algemeen maar weinig dieren. Veel wilde dieren zijn schuw of zijn 's nachts actief. Wel kun je zoeken naar hun sporen. De sporen die dieren achterlaten vertellen je dat ze er waren en soms vertellen ze ook wat die dieren aan het doen waren. Een erg leuke bezigheid voor volwassenen, maar zeker ook voor kinderen. Welke diersporen kun je doorgaans vinden? Je moet dan denken aan prenten (pootafdrukken), braakballen en nesten.

We zouden een algemene onderverdeling kunnen maken: voortbeweging, vraat- en voedselsporen, uitwerpselen, woonsporen en andere sporen.

Voortbeweging

Onder voortbeweging vallen natuurlijk de prenten. Als je hier goed in thuis bent, kun je aan de hand van de prenten vertellen welk dier ze heeft achtergelaten, welke poot het was en soms kun je iets naders zeggen over de activiteit; bijv. snelheid van de voortbeweging en richting. Bij sommige dieren o.a. reptielen kun je ook sleepsporen vinden van bijv. de staart. Bij loopsporen kun je ook denken aan wissels en gangen, maar ook het slijmspoor dat een slak achterlaat.

Braakbal ekster, ©Koos Roggeveld

Vraat- en voedselsporen

Bij vraatsporen zijn er veel mogelijkheden. Aangevreten vruchten, bladeren of takjes. Piksporen, wroet- en graafplekken en prooiresten zoals haren, veren, skelet of gewei. Een mooi voorbeeld is de lijstersmidse. Een lijster eet huisjesslakken en om het slakkenhuisje te breken gebruikt de vogel vaak dezelfde steen of harde ondergrond. Je ziet dan rondom zo'n plek allemaal verbrijzelde slakkenhuisjes. Iets dergelijks vinden we ook bij spechten die steeds in dezelfde boom in de vork van een tak een dennengegel vastklemmen en hier dan op in hakken zodat de zaden beschikbaar komen om opgegeten te worden. De leeggegeten dennenappels liggen dan in groten getale onder de boom. Maar natuurlijk ook braakballen. Niet alleen uilen en roofvogels spugen een braakbal uit. Wist je dat er heel veel vogelsoorten zijn die met enige regelmaat

een braakbal produceren? Om een paar te noemen: roodborst, ijsvogel, kraaiachtigen, blauwe reigers, lijsterachtigen en ook meeuwen. Braakballen worden gevormd om onverteerbare etensresten kwijt te raken. Tot slot wil ik de plukplaats nog noemen. Hier heeft een roofvogel zijn prooi geplukt om te voorkomen dat er heel veel veren of haren opgegeten moeten worden.

Keutels van een ree, ©Koos Roggeveld

Uitwerpselen

Uitwerpselen zou je ook onder de vraatsporen kunnen zetten; van het een komt het ander! Veel uitwerpselen van diersoorten hebben een karakteristieke vorm. Naast de vorm is ook van belang hoe de buitenkant en zeker ook de binnenkant eruit ziet, evenals de kleur.

Woonsporen

Nesten vallen uiteraard onder de woonsporen. Ook aan nesten is vaak, na enige oefening, wel te zien van welke vogelsoort het nest is of geweest is. Maar ook holen, holletjes en andere 'gaten' kunnen vaak als dierspoor worden aangemerkt. Denk maar eens aan een gat dat uitgehakt is door een specht. Of een konijnenhol en natuurlijk zelfs een dassenburcht. Ook legers: hazen en reeën maken legers. Ik zit me net te bedenken dat er ook een combinatie vraatspoor/woonspoor bestaat: galappels en bladmineerders. Een mineerder vreet zich een weg in het blad. Eten en onderkomen in een.

Andere sporen

Dan zijn er nog een aantal andersoortige sporen: schuur-, krab- of veegplekken en geur. Deze vier hebben ook wel met elkaar te maken. Een zoogdier kan ergens een schuur- of veegspoor achterlaten met een geurvlag. Zo weten soortgenoten dat er een ander in de buurt is. Gedurende de zomer vegen herten de afstervende en jeukende bast van het gewei af door deze langs kleinere boompjes te schuren. Ze kiezen daarvoor flexibele boompjes die meebuigen zodat de bast beter van het gewei geschuurd wordt. Ook kunnen dieren zich aan allerlei objecten schuren, omdat ze bijv. jeuk hebben. Het meest bekende krabspoor is denk ik het leger van een ree. Reeën slapen op de grond op een rustige beschutte plek in het bos. Ze schrapen de grond schoon om het te ontdoen van grovere takjes. Tot slot kun je geluid ook tot een dierspoor rekenen.

Ik ben lang niet volledig geweest, want er is veel over diersporen te vertellen.

Bosgeelster in Borger

AUTEUR: JOS VINK

In 2018 werden wij door ons lid Lien de Jong uit Borger erop gewezen dat de geelster weer bloeit in haar woonplaats. Wie geelsterren wil zien bloeien moet er vroeg in het jaar bij zijn. Ze worden vaak over het hoofd gezien door floristen want die ontwaken vaak te laat uit hun winterslaap.

Op 25 maart 2020 zijn een paar IVN leden die ook actief zijn in de Mandelanden met geelsterkenner Annie Vos op pad geweest om te kijken hoe het staat met de geelsterren in Borger. Alle (voormalige) groeiplekken van de bosgeelster zijn bezocht. De resultaten van deze zoektocht zijn in algemene zin vermeld op onze website. Wij zijn voorzichtig met vermelding van de precieze locaties op de website. Er worden in Nederland namelijk nog steeds zeldzame planten uitgestoken en verzameld door mensen die zich 'tuinliefhebbers' noemen..

Groep Bosgeelster, ©Jos Vink

Vijf soorten in Nederland, twee in Drenthe

In Nederland komen voor: de akkergeelster, de weidegeelster, de bosgeelster, de schedegeelster en de spitse geelster. Deze bolgewasjes bloeien in maart en april. Begin mei zijn de bovengrondse delen al afgestorven. De geelster behoort tot de Leliefamilie en het geslacht Gagea. De Leliefamilie bestaat uit kruidachtige, overblijvende planten, met bollen. De bosgeelster en de schedegeelster komen ook in Drenthe voor. Grappig is dat de bosgeelster niet in bossen groeit maar voornamelijk wordt aangetroffen in dorpen op de Hondsrug. Vooral Gieten is bekend maar ook naast de dorpskerk in Borger komt de bosgeelster al jaren voor. Lien wees ons in 2018 op een groeiplek aan de Brinkstraat in Borger waar de plant massaal bloeit in de berm ter hoogte van de voormalige bibliotheek. De foto's bij dit verhaal zijn daar gemaakt. De bosgeelster wordt nogal eens verward met de weidegeelster, misschien omdat hij vaak tussen het gras groeit. De weidegeelster is in Drenthe echter nog nooit aangetroffen en

Bosgeelster, ©Jos Vink

wordt daarom bijvoorbeeld ook niet vermeld in de bekende Drentse plantenbijbel: Atlas van de Drentse Flora. Langs de Brinkstraat, waar de bosgeelster samen met andere stinsenplanten zoals vingerhelmbloem groeit is de bloei veel uitbundiger dan bij de dorpskerk. Daar werden op 3 april 2018 slechts twee bloeiende exemplaren aangetroffen. Dat laatste is overigens een bekend fenomeen bij geelsterren. Heel veel planten bloeien nooit en de bladeren zien er uit als gras. Wie goed kijkt ziet dat de bosgeelster in vegetatieve vorm bij de dorpskerk nog massaal voorkomt.

Niet overal op de Hondsrug

De bosgeelster beperkt zich in Drenthe tot de Hondsrug en een paar plekken in de kop van Drenthe (Laarwoud, Lemferdinge en De Braak). Maar ook op de Hondsrug vind je de plant niet overal. De bekende vijfdeelige oecologische flora meldt zelfs dat de plant in bijvoorbeeld Odoorn nog nooit is aangetroffen. Drentse floristen (Annie Vos, Edwin Dijkhuis) spreken van een witte vlek tussen Borger en Emmen.

In Emmen is o.a. een bekende groeiplek aan de Westenesch (o.a. Gerrit Oost).

Er ligt ook nog een leuke opdracht voor ons IVN-ers: wie ontdekt de eerste Bosgeelster tussen Borger en Emmen? Ik ben nieuwsgierig.

Activiteiten in 2020

- Dinsdag 19 mei 19:00 uur: wandelexcursie door natuurgebied Exloërkijl, begeleid door onze natuurgidsen Wietze Koops en Jos Vink.
- Zaterdag 30 mei van 10:00 uur tot 14:00 uur: plantenruilmarkt groenstrook bij Hofakkers 5 in Borger, georganiseerd door onze leden Desiree Bergsma en Hiltje Ramerman.
- Zaterdag 13 juni: landelijke slootjesdag, begeleiding door leden van de werkgroep jeugdactiviteiten: Alda Leschen en Koos Roggeveld.
- Donderdag 16 juli 10:00 uur: zwerftocht door de Mandelanden begeleid door onze natuurgidsen Wietze Koops en Jos Vink
- Zaterdag 15 augustus 11:00 uur tot 15:30 uur: fietstocht voor leden met lunch in Valthe bij Desiree Bergsma, Hiltje Ramerman en Wietze Koops.
- September: datum nog niet bekend. Dagexcursie naar de Marker Wadden in het Markemeer tussen Lelystad en Enkhuizen. De Marker Wadden zijn onderdeel van het onlangs opgerichte Nationaal Park Nieuw Land.
- Zaterdag 24 oktober: paddenstoel wandeling/excursie met soep na afloop. Met Evert Thomas, boswachter Staatsbosbeheer Hart van Drenthe.
- Vrijdag 20 november 19:30 uur: Film Holland natuur in de Delta.

Impressie lezing over biodiversiteit door Hans Dekker uit Hoogeveen op 21 januari jl.

Deze uitermate interessante lezing over een onderwerp dat de laatste tijd in het middelpunt van de belangstelling staat en al vroeg door onze IVN afdeling als speerpunt werd benoemd, trok helaas weinig belangstelling. Daarom een impressie van het gebodene. Hans vertelde dat hij een deel van zijn jeugd in Buinen opgroeide en al vroeg belangstelling had voor alles wat met natuur te maken heeft. Eerst waren dat vogels maar al snel werd zijn aandacht getrokken door een publicatie van een bioloog die schreef dat heel dicht bij zijn huis heel erg zeldzame planten groeiden waaronder enkele orchideeën. Dat was in de Uilenbroeken, een gebiedje dat nu deel uitmaakt van het Lofar gebied. De orchideeën zijn daar overigens weer terug.

Daarna zoomde hij in op Natura 2000. Dit is een deel van zijn dagelijks werk bij de provincie en over de Drentse Natura 2000 gebieden schreef hij een boek met de veelzeggende titel Natuur van topklasse! Nederland telt 162 Natura 2000 gebieden waaronder enkele grote waterge-

bieden zoals het gehele Waddengebied en de Westerschelde. Drenthe kent 14 gebieden met een Natura 2000 status.

Hans maakte duidelijk dat het niet waar is dat Nederland meer natuur heeft dan omliggende landen. In Europa is 18,4% van de oppervlakte Natura 2000 gebied. In Nederland is dat 13,4% en in Drenthe (slechts) 8,3%. Wij maakten tijdens de lezing kennis met een aantal grote Drentse Natura 2000 gebieden waaronder het Dwingelderveld, waar een aantal jaren geleden nieuwe natuur werd gerealiseerd in een voormalig landbouwgebied (het Noordenveld). Daar hebben spectaculaire ontwikkelingen plaatsgevonden. Ook het Bargerveen kwam natuurlijk in beeld. De bufferzones die moeten voorkomen dat water weglekt uit dit prachtige gebied beginnen hun vruchten af te werpen. In de afgelopen droge zomer bleef het water redelijk op peil in dit robuuste natuurgebied.

Zwartblauwe rapunzel, ©Jos Vink

Hans besteedde ook aandacht aan de inspanningen die worden ondernomen om enkele zeer zeldzame planten nieuwe kansen te geven in Drenthe. De kleine schorse-neer, het rozenkransje, de zwartblauwe rapunzel, de knollathyrus en de stengelloze sleutelbloem werden genoemd. Alles wordt uit de kast gehaald om deze soorten, die vrijwel zijn verdwenen uit onze provincie, voor de Drentse natuur te behouden. Biologen die liggend op hun buik handmatige kruisbestuiving toepassen en plantenkassen in Amsterdam vol met jonge kiemplantjes, niets is te gek. Maar het resultaat is wel dat het Rozenkransje, waarvan alleen op de Havelterberg een kleine populatie resteerde, weer voorzichtig terug is op het Dwingelderveld.

Natuurlijk kwam ook de zeer actuele stikstofdepositie aan de orde. Nu actueel maar zeker niet nieuw. Stikstof was naast zwavel een belangrijk onderdeel van de zure regen die ons land rond 1980 teisterde.

Tot slot van zijn lezing liet Hans zien dat ook in een bewoonde omgeving veel gedaan kan worden voor de natuur. Zijn woonplaats Hoogeveen is daarvan een lichtend voorbeeld. Bloemrijke bermen en industrieterreinen met natuurlijk orchideeën, want dat is Hans' zijn echte passie. In zijn boek orchideeën in Noord-Nederland vertelt hij over de tientallen soorten die in het noorden van Nederland kunnen worden aangetroffen.

Beleef de natuur

